

AS FURNAS NOS CANTÍS DA ILLA DE ONS (I) *FURNA DO CASTELO DA RUEDA*

Por: Celestino Pardellas de Blas

Furna : É o nome co que coñecemos en Galicia a todas as covas, cavernas, buracos,..., que hai ao longo dos cantís.

En toda a costa galega, atopámonos con zonas de fortes e altos cantís que son bañados con dureza polas augas do Mar Cantábrico e polo Océano Atlántico, e outras, situadas máis ao sur, entre Fisterra e a Garda, con cantís moito máis suaves aínda que tamén sofren a dureza dos mares oceánicos que coas súas fortes ondas, batén con ímpeto contra eles, causando nos puntos onde a composición das rochas que forman o cantil é máis feble, que o forte mar fure a parede dando lugar á formación de covas mariñas, furnas.

*****

FURNAS NA ILLA DE ONS

Estas illas, a diferenza das Cíes, teñen unha paisaxe que se presenta máis suave e homoxénea, inda que non evita que se esgace ao contacto co mar pola actuar das ondadas, a través de fracturas nas rochas, que dan lugar a numerosas furnas ao longo de toda a súa costa, tanto na banda máis batida, a que mira cara ao Océano, como na súa parte máis resgardada, a que mira cara á ría de Pontevedra.

Por mor de ser a costa oeste a máis zorregada polos temporais, as súas furnas son máis espectaculares contando con máis altitude e profundidade, chegando en moitos dos casos, a facerse case que impenetrables.

Estimularon numerosas supersticións, sendo a que leva a palma a coñecida polo BURACO DO INFERNO¹, que a carón da súa grandiosidade coma furna, ten unha saída vertical cara ao monte, formando un enorme buraco de máis de 30 metros de profundidade por 5 metros de anchura que unido aos murmurios que, segundo os veciños, escóitanse no seu interior, fixeron remexer a fantasía dos habitantes da Illa ao traveso dos séculos.

As da banda leste e as que se atopan ao norte e sur da Illa, son menos pomposas pero non por iso perden

importancia, pois ao carón da súa mellor accesibilidade, son o suficientemente profundas como para convertelas en interesantes para a súa exploración e estudo, contando todas elas con numerosos contos e lendas ao estar ligadas aos castros e castelos - fortificacións existentes nas súas proximidades.

As furnas presentan un interese, aparte de espeleolóxico e etnográfico, tamén natural e ecolóxico xa que todas elas teñen os seus niños particulares tanto de aves mariñas como terrestres, de pequenos paxaros, sen esquecermos que son refuxio doutros animais terrestres e mariños, entre os que hai que destacar as londras

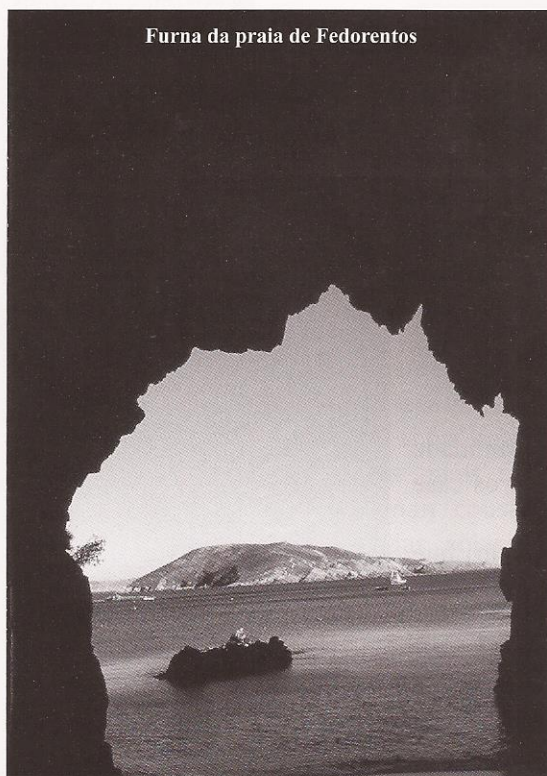
PRINCIPAIS FURNAS DA ILLA DE ONS

Aínda que sempre atoparíamos algo que contar de cada furna de Ons e, aínda que un gran número delas agochan unha grande historia natural e etnográfica que contarnos, só nomearei as que considero máis representativas.

Para seguir unha orde, partirei dende o peirao de Ons e iremos polo *NORDÉS*, cara ao

norte, alí destacaremos: a *Cova do Castelo da Rueda*, a *Cova da Londra* e a *Cova da Loba*.

Chegados ao *NORTE* da Illa, ao lugar coñecido coma a *Cova da Vella*, destacaremos: a *Cova do Touro dos Cornos Douro* cunha fermosa lenda e a *Cova do Xovenco*.

¹Sobre esta furna ler en AUNIOS: Beatriz Bruna Quintas. "O Burato do Inferno, un emblema da Illa de Ons". Aunios nº 16. 2011.
Celestino Pardellas de Blas. "Ritos, contos, lendas e historia da Illa de Ons: O Buraco do Inferno". Aunios nº 12. Páxs. 40 - 41. 2007.

Xa pola zona *OESTE* resaltar: as de *Niño do Corvo*, *Con do Palleiro*, a de *Fontenova*, *covas do Altar*, *covas dos Regueiros*, a do *Cano das Bombas*, *cova das Palomas*, *cova das Grellas* e a mítica do *Buraco do Inferno*.

No *SUR* sobresaen, na hoxe inaccesible praia de Fedorentos, a súa misteriosa *cova da Praia de Fedorentos* e os segredos que agocha, a cova do *Tobo dos Conexos* e as *Pontes*

E xa por último, polo *SUESTE*, camiño de novo ao peirao, pasaremos pola *furna das Coviñas* con varios niveis de altura, grandes bóvedas e estalactitas de barro e a *Buraca do Conliño*.

COVAS DA ZONA DO NORDÉS

FURNA DO “CASTELO DA RUEDA”

Á que algúns autores bautizaron tamén co nome de “*Cova das Pombas Bravías*”, xa que nela e ata 1990, aniñaban esas aves.

Características:

Situación : Dende o peirao da Illa e se miramos cara ao norte, veremos os restos do que, no seu día, intentara ser unha batería de defensa da ría de Pontevedra e que os veciños bautizaron como *Castelo ou Fortaleza da Rueda*, ao seu lado esquerdo, mirándoa dende o mar, atópase a furna.

A distancia dende o peirao, en liña recta, é de 200 metros aproximadamente, á que hai que engadir outros 100 máis ao ter que rodear a praia das Dornas.

Acceso : Ten tres posibilidades :

- Ir polas rochas, se temos a habilidade suficiente para andar por elas, e percorrer os case 300 metros dende a praia das Dornas.

- Coller un sendeiro (Ruta do Castelo) que dende a mesma praia das Dornas nos leva ata o Castelo da Rueda e dende alí baixar ata a furna.

- Polo camiño que leva a Melide dende Curro, coller o sendeiro que leva ao Castelo da Rueda (está sinalizado) e chegados a el, baixar, con moito tino, ata a furna.

Dificultade : Mínima, sempre que os sendeiros ata o castelo estean limpos de maleza e , chegados alí, baixemos con coidado polas rochas ata a entrada da cova.

Entrada: Ten unha altura aproximada de 8 metros por 3,5 de ancho. Doado acceso coa marea baixa.

Lonxitude, Ancho e Alto : Inda que a súa longura non é moi representativa, arredor de 10 metros, sen embargo certos buracos que atoparemos nun dos seus lados farannos supoñer que era máis longa, pero que algún derrubamento tapounos.

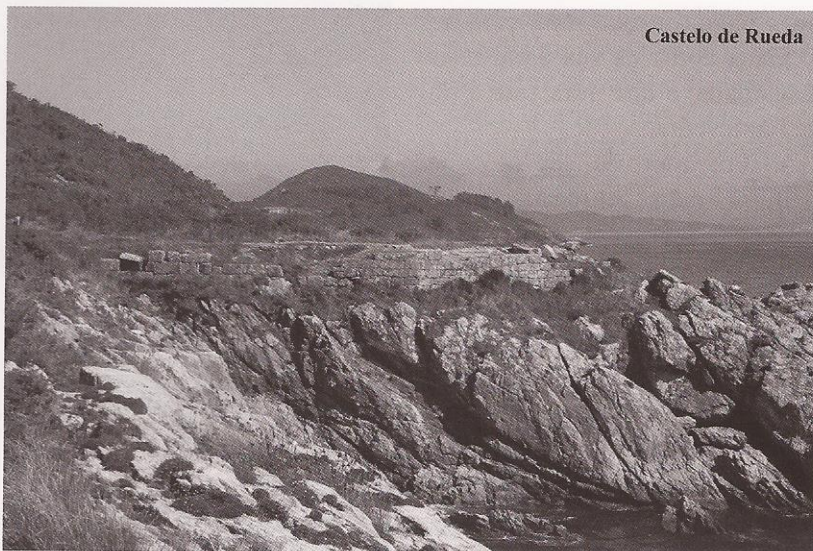
O Ancho do seu interior é igual ao da entrada, sobre 3 metros. O alto pode chegar aos 10 metros.

Ecología:

Aves Nidificantes : Algúns autores, ao non coñecerse ningún nome popular, puxéronlle *cova das Pombas Bravías*, xa que ata finais dos anos 80 nela aniñaban estas aves pero, debido á caza furtiva que se realizaba durante os invernos decimounas ata o punto de case desaparecer da illa. As que agora miramos en cantidade, son produto da cría nas casas illáns e polo tanto non aniñan nesta cova.

Etnografía:

Historia, contos, lendas,...: Esta furna atópase preto das ruínas do Castelo da Rueda. Estes restos deron moito que falar aos historiadores e investigadores, xa que, para uns eran os vestixios dunha cheminea de aviso contra as incursións que viñan por mar. Para outros, pertencían a un castelo de época medieval. Aínda que a teoría máis exacta e á que se refire ás baterías que, a principios do século XIX, se ían erguer para defender a entrada da Ría contra as posibles invasións francesas...

Castelo de Rueda

LENDAS DA FURNA DO CASTELO DA RUEDA:

FARO DE AVISO E PASADIZO DE FUXIDA²:

Hai autores que din que a orixe destas ruínas veñen dun primitivo “Faro de aviso” que empregaban os antigos moradores da Illa para anunciar aos habitantes da península próxima (bisbarra do Salnés), máis concretamente aos moradores do Castelo da Lanzada, da

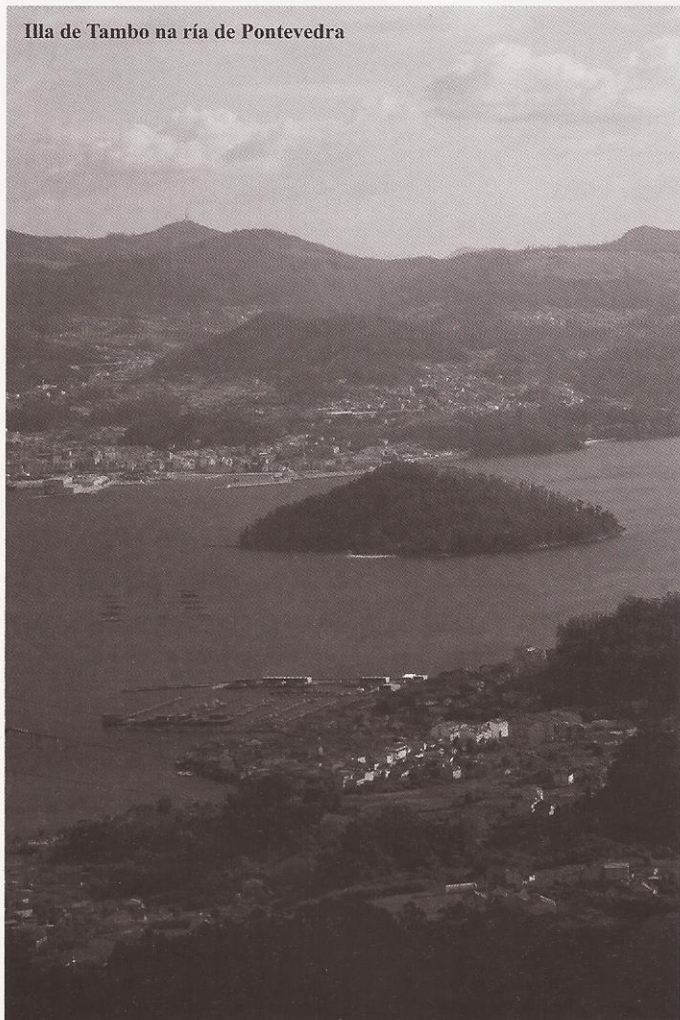
² Para saber máis sobre estas sinais de aviso. Fernando Trigo Fontán. “Illa de Ons: As sinais de aviso”. AUNIOS nº 17.2012.

chegada de naves inimigas cara a esa costa.

Hai que ter en conta que ao estar á beira do Camiño de Santiago polo mar (Ruta Xacobeá Marítima), por estas augas internáronse, ao traveso dos séculos, naves comerciais pero tamén outras que trouxeron para estas costas destrución, saqueos e morte

Din que os poboadores de Ons por aquelas datas, ao ver chegar polo poñente naves descoñecidas, ían a este "Faro" e prendían lume nunha das súas chemineas co fin de facer unha enorme fumareda que puidera ser vista polas xentes de toda a Península do Salnés, para que despois, no Castelo da Lanzada se fixera outra, co fin de que os habitantes da Ría de Arousa se decatara da chegada de posibles naves inimigas.

Illa de Tambo na ría de Pontevedra

Desde xeito, coñecedores na Ría de Arousa do perigo, prepararían a forma de defensa adecuada e así, dende a Torre de Santo Tomé en Cambados, tamén con lume, avisarían da posible remontada desas naves polo río Ulla e intentar, nas Torres do Oeste en Catoira, frear a chegada desas naves a Pontecesures, xa camiño de Santiago.

Os habitantes da Illa de Ons, despois de prender o lume de aviso, preparaban a súa fuxida polo túnel da furna.

Os dous principais ían por debaixo da auga e chegaban, un, ata o Castelo da Lanzada e o outro din que comunicaba Ons coa Illa de Tambo.

O PASADIZO DA FURNA DO CASTELO³

A furna do "Castelo da Rueda" ten uns pasadizos que comunican, por debaixo do mar, a Illa de Ons co Castelo da Lanzada e coa Illa de Tambo.

Houbo un tempo en que, en Ons, vivían monxes e compartían cos veciños as tarefas agrícolas e pesqueiras. Como xa tiveran a experiencia de piratas que invadían a Illa e levaban todo o que posuían, ata as mulleres, decidiron preparar entre todos a fuxida da Illa no caso de seren atacados.

Os veciños escaparían polo pasadizo que levaba ao castelo da Lanzada e os monxes cara á Illa de Tambo, onde tamén existía un mosteiro e ían a ser ben recibidos.

Comezaron a preparar os pasadizos dos seus respectivos lugares de fuxida co fin de confundir ao inimigo e ter alí as cousas de valor para poder levalas en caso de perigo. Din que chegaron a construír, ao carón do túnel principal, outras galerías, algunhas con numerosas trampas.

Cada familia sabía por onde tiña que escapar, é dicir, cal era o corredor principal, pero, en lugares estratéxicos del, tiñan agochadas as súas pertenzas máis valiosas para, en caso de ter que escapar, recollelas.

Os monxes, non tiñan cousas de valor, pero, aínda así, tamén prepararon agochos para gardar todo aquilo que necesitaran para a fuxida.

Na entrada principal da cova, sempre deixaban varios baús cheos con diversos materiais. A maioría contiñan cousas sen valor agás un que enchían de moedas, xoias alfaías,..., que foran doadas por todos os veciños para entreter aos inimigos mentres fuxían.

O motivo non era outro que confundilo e retrasar o seu avance, pois, mentres se pelexaban polo primeiro botín atopado, os veciños e monxes tiñan tempo de abondo para afastarse cara ao seu lugar de refuxio.

O PITO DE PRATA⁴

Contaba a Sra. Juanita que á familia de *Fentos* escapáraselle unha galiña. Nun principio pensaron que os rapaces da Illa Ila roubaran de noite para comela, como facían nos días de San Xoán, o día da festa de San Xaquín ou algún fin de semana despois de vir das mozas nas

³Conto relatado por Manuel Reiríz Otero. Veciño da Illa de Ons.

⁴Lenda contada por Juana Otero, veciña de Ons que en 1975 contaba con 75 anos.

pandereitadas que se facían na taberna do Sr. Arturo.

Pasados uns días, o home da Sra. Juanita mirou unha galiña ceiba preto da praia das Dornas, cousa que lle pareceu moi rara. Quixo collela, pero escapoulle pola correioira que ía á fonte do Castelo. Os mariñeiros que estaban con el para axudarlle a baixar a dorna ata a orella, díxéronlle que, ao mellor, era a que lle faltara a Fentos e que había que dicirllo para que deixara de falar mal dos rapaces ao pensar que lla roubaran.

Cando, á tardiña, viñeron da marea, díxéronllo á muller de Fentos e esta foi na procura dela polas veigas preto do Castelo da Rueda. Xa anoitecía cando veu brillar o que lle pareceron uns ollos. Coidando que era un gato, mandoulle unha pedra pero mirou que, ao escapar, estendeu unhas ás. Botou a correr cara a ela e comprobou que, efectivamente, era unha galiña, pero en nada se parecía á súa, tiña unha cor brillante. Sen saber como, a galiña desapareceu ao carón do castelo. Estivo a busca ata que se fixo de noite pecha e, ao non atopala, regresou a casa.

Ao chegar, comentoullo ao seu home (Fentos) e este cachondeouse dela: - Ti estas boa! Como ías mirar unha galiña de cor gris. Mira, deixa, non se vaian rir de nós por unha galiña, que lle aproveite a quen nola colleu, eu tamén común as doutros.

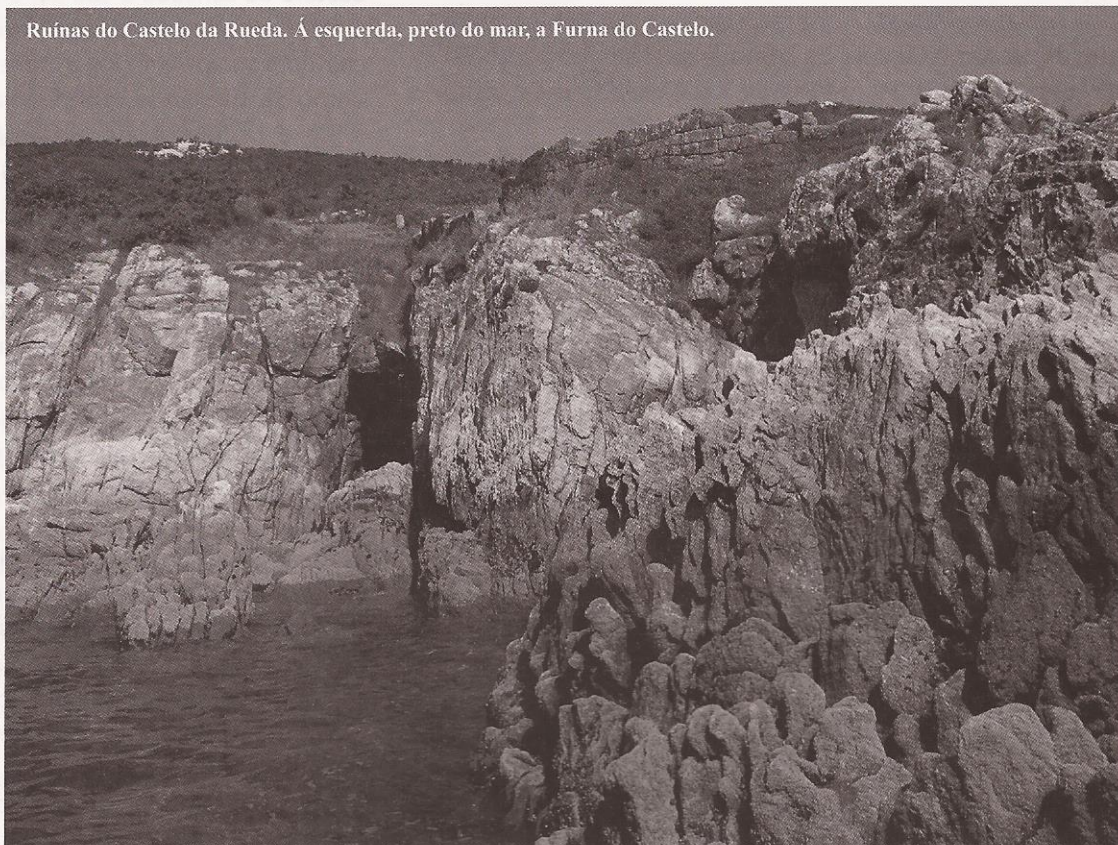
Pero a muller seguiu coa súa teima e ao día seguinte, despois de que o seu home marchara para o mar e ela deixara a cousas da casa feitas, volveu ao Castelo da Rueda e comezou a chamar por ela, ao igual que facía coas súas galiñas. Levaba un tempo e cansa de dar voltas polo lugar, sentouse nunha das pedras que no seu día formaban parte do Castelo.

Atopábase mirando cara ao peirao cando de súpeto veu aparecer nas rochas, rente ao mar, a galiña. Tiña unha cor resplandecente, era coma de prata. Chamou por ela: - Pita, pita, pita,..., pero esta nin se inmutaba,

polo que decidiu baixar a collela. Mentres baixaba polas rochas, veu como a galiña se dirixía á cova do Castelo e metíase dentro. Como a marea estaba baixa, entrou e asombrada veu como a galiña tiña unha chea de pitos, tamén de cor prata.

Aínda con medo a esvarar entre as algas que tiñan as pedras, quixo coller algún dos pitos, pero estes, case sen ela decatarse, desaparecían por debaixo das rochas e non aparecían máis. Fíxolles a espera, pero facíase tarde e

Ruínas do Castelo da Rueda. Á esquerda, preto do mar, a Furna do Castelo.

non aparecían, polo que decidiu marchar.

Durante varios días estivo indo á cova, pero da galiña e dos pitos nunca máis se soubo. De todos os xeitos foi a onde, como che chaman na Illa, <unha muller desas> (meiga) e contoulle o acontecido. A muller, díxolle:

- O que miraches non era unha galiña era unha moura que as veces toman forma de animal. Aínda podes ir á procura dela, agás que decidira marchar. Hai que levar un pano de man, pero antes tes que ir bendicilo á igrexa de Beluso e deixalo alí para que escoite tres misas. Despois vai ao sitio onde miraches os pitos e lévao no peto, cando os mires, achégate e, ao estar preto deles, guíndalle o pano enriba e todo se converterá en ouro.

Seica a muller de Fentos pasou días enteiros ao carón da Cova do Castelo, pero a galiña nin os pitos apareceron endexamais.